

Preosnova srednjih šol na Francoskem.

Spisal Fr. Svetič.

I.

časopisu »La Nouvelle Revue« preišljuje vzgojeslovec Coubertin o »nujni preosnovi — l' urgente réforme« — francoskih licejev in kolegijev. Po njegovem mnenju imajo samo še na Francoskem zastarele in napačne nazore o srednješolski vzgoji; povsod drugod da se je že posrečilo najti pravo pot ali pa da se je vsaj začelo z resnimi poskusi. Zelo laskavo za Nefrancoze! Vendar mislim, da se tudi v drugih deželah, malone po celem civilizovanem svetu čuti potreba preuredb v srednjem šolstvu; tudi drugje si učne oblasti, šolniki, občinstvo in časopisi belijo glave, kako bi se dale pametno preustrojiti one naprave, katere imajo narodu in domovini vzgajati sposobnega razumništva. Zdi se mi, da je n. pr. tudi pri nas v Avstriji vkljub nekaterim popravam bistveno ostalo vse pri starem, in da nam vedno še dela skrbi okosteneli zavod, kateremu se pri nas pravi gimnazija, na Francoskem pa »lycée«.

Sicer je že trideset let in več, piše Coubertin, kar se je začela Francozom vest buditi zaradi načina, po katerem vzgajajo mladino; že pesnik Laprade je nemalo vznemiril duhove s svojo knjigo »Education homicide« — morilna vzgoja; in pred nekaj desetletji je izročil Sainte-Claire Deville Akademiji spomenico o slabostih francoskega šolstva. Sicer spoznavajo Francozje svoje napake in si očitajo hude grehe, kadar jih kdo predrami, da si izprašajo vest zastran vzgoje svoje mladine. Toda vse ostane, kakor je bilo, in pristaši stare rutine se zadovoljno in škodoželjno muzajo neuspehom vnetih reformatorjev. Zadnja leta se zopet mnogo ugiba, in podajajo se javnosti različni nasveti, katere pa zavrača Coubertin, rekoč, da so ali malenkostni in enostranski ali pa neizvedljivi. Vprašanja se je lotil, ni dolgo tega, tudi znani pisatelj in kritik Jules Lemaître, ki priporoča bistveno to-le zdravilo: grščino bi bilo odpraviti iz učnih načrtov in latinščino pristriči do živega; pridobljeni čas bi se porabil za moderne jezike in telesne vaje, ki razvijajo življenske sile in voljo, česar je francoski mladini posebno želeti z ozirom na prostrane naselbine, kjer je toliko lepega sveta neobdelanega, ker ni marljivih obdelovalcev, in toliko bogastva nakopičenega brez prida, ker ni podjetnih obrtnikov in

trgovcev. Zopet drugi mislijo, da bi se na licejih jezikom sploh ne imelo žrtvovati toliko časa, ampak da bi se namesto jezikov raje pretežno gojile realne vede. Najsmelejši svetovalci priporočajo celo — pomislite! — da bi se odpravil starodavni, častitljivi »bakalaureat« (nekak zrelostni izpit).

Vsi ti dobrohotni nasveti se zde Coubertinu brez cene, češ, da se vprašanje ne rešuje v celoti in bistvu, ampak se samo razceplja; vsak jaše svojega konja. Koliko bi bil mladi Francoz na boljšem, vpraša Coubertin, ako bi znal kako mrvico iz Shakespeara ali iz Goetheja mesto Homerjevega »polyphloisboio thalasses« ali Vergilijevega »gurgite vasto« in ako bi se naučil nekoliko kasarnske nemščine in trgovske angleščine namesto obeh starih jezikov, ki sta vendarle trdni temelj francoski omiki? In v čem bi se vobče odlikoval od svojih prednikov in za koliko bi bil močnejši v življenja boju, ako bi si namesto dosedanje humanistične omike pridobil nekaj več suhoparnega realnega znanja in bi bil n. pr. natančno poučen o elektriki ali o čem drugem iz fizike? In zopet, ali bi bilo s tem vse opravljeno, če se skrči pouk v jezikih in več časa odmeri telesnim vajam? Gojenec bi dobil trdnejše zdravje in krepkejše mišice, to je seveda res; zdravje in telesna sila sta velika zaklada. Toda kadetje v La Flèche, pravi Coubertin, imajo tudi trdno zdravje in krepke mišice; ali so pa že vsled tega dovolj sposobni za opravila, ki zahtevajo inicijativo in voljo?

Glavna zmota, piše dalje Coubertin, je v tem, da se zamenjavata pouk in vzgoja, da na Francoskem — morda tudi drugje? — učitelja vedno le povprašujejo, kaj ve učenec, ne pa koliko more. Ukoreninjena je prazna vera, da človek toliko premore v življenju, kolikor ve. Zmota! Ni res, da sta množina in kakovost pridobljenega znanja v pravem razmerju z delavno silo in dejansko voljo. Sicer bi ne bili vsi veliki narodi spoznali, da se ima pri mladini razvijati ne samo um, ampak obenem tudi značaj. Samo še pri Francozih, pravi Coubertin, se zamenjavata te dve polovici šolskega opravila. Učni načrti so se tudi na Francoskem že mnogo prenaresjali, ali do sedaj se ni izpolnilo pričakovanje, da se bodeta pri učencu bolje razvila značaj in volja, ako ima »prav dobro v matematiki« namesto »prav dobro v spisih«. Zato je neplodno in nerodno govoriti samo o premembah v javnem pouku pred poslušalci, ki so se zbrali, da bi izvedeli, kaj je storiti, da postane domovina velika in mogočna, bogata in srečna. — Coubertin ne mara zagovarjati grščine in latinščine, dasi mu je klasicizem edina prava podlaga francoski omiki;

kajti s tem bi si dopustil bistveno isto napako, katero on sam očita gori omenjenim svetovalcem, n. pr. Lemaîtreu. Ne gre za to, da se samo učni načrt na licejih in kolegijih bolj ali manj temeljito preuredi, s tem bi se malo opravilo; ampak gre za moralno predrugačenje francoske mladine. Le-ta sedaj ne zna drugače hoditi kakor v ojesih po kolovozu; delavnost in voljo kaže samo v mejah izbranega poklica, marljivost in vztrajnost samo pri tem, kar se ji veleva; ako pa je treba lastne inicijative in samostojnega ravnanja, je zbegana, ne ve si pomagati in kmalu opeša in obupa. Ustanovniki naselbin se pritožujejo, da ostaja pridobljena zemlja neobdelana; da trgovina, katero so napeljali, ne prospava, ker ni trgovcev, in da se pristani, katere so otvorili, zasipljejo, ker ni pričakovanega prometa. Svojim mnogobrojnim poslušalcem, pravi Coubertin, bi bil imel Lemaître govoriti tako-le na srce: »Francozje ste pač, vsled tradicije in navade zamenjavate pouk z vzgojo, ali, kakor so rekli naši očetje: spoznanje z voljo. Bodi torej dušna hrana vaše mladine kakršnakoli, o tem bodite preverjeni, da iz vaših sinov ne bodo nikoli možje, ako jim ne daste prilike da se nauče svobodno gibati in vladati se v svobodni okolici, to se pravi: ako ne poderete zidovja, katero jih obdaja, ako ne prerežetevezi, s katerimi so zadržnjeni, ako ne odpravite mučnega strahovanja, katero jih mori.«

Kdor bi se lotil na Francoskem resne preosnove licejske vzgoje, imel bi premagati velike težave. Omajati bi mu bilo ukoreninjeno tradicijo, ki sega daleč nazaj v »ancien régime«, v čase pred velikim prevratom, ko so imeli jezuitje vzgajanje mladine v rokah. Napoleon pa, v katerem je tičal Loyola orjaških sil, je prevzel od jezuitov vzgojevalno geslo, katero je še dandanes začetek in konec šolske modrosti: *ob oedientia!* — Topa pokorščina je obema šolama, posvetni kakor redovniški, v liceju kakor v kolegiju, prva in poglavitna stvar. »Te dve vojski sta v večnem boju; po številu vojščakov sta si približno kos druga drugi, tudi imata skoraj enako orožje, enako teorijo in hierarhijo. Samo prapora sta različna; ti se sklicujejo na vero, oni na vedo; v tem taboru se stavijo pogosto gmotne koristi cerkvene pred verske, v onem pa se trdovratno drže nekih negativnih vodil, ki se ne strinjajo z načelom znanstvene svobode. V liceju kakor v kolegiju najdeš isto mučilno strahovanje, isto nadležno nadzorovanje, isto razdevajočo nenravnost pri nadzorovanih in pred vsem isto duševno siromaštvo pri predstojnikih. Svečenikom in posvetnjakom zadostuje omenjeno geslo Napoleonovo; razen pokorščine si ne žele ali pa si ne morejo misliti drugega.«

Zanimiv, dasi ne izviren je predlog, katerega je pač rodila dandanes tudi na Francoskem razširjena anglomanija. Tudi Francozje se močno ogrevajo za angleške naprave. Ni čuda, angleški narod je dosegel v minolem stoletju največjih uspehov, njegova silna roka se čuti v vseh delih sveta. Seveda je treba orjaške volje in podjetnosti, da se dospe do take višine. Angleži imajo te lastnosti, toraj mora biti njihova narodna vzgoja na pravi podlagi. Francozje čutijo, da so zaostali za prekomorskimi sosedi in da ne štejejo več toliko na svetovnem torišču ko v prejšnjih dobah. Predlaga se tedaj, da bi se na Francoskem zunaj mesta iz zasebne inicijative ustanovil po angleškem vzgledu zavod, ki bi potem služil za vzor pri uredbi drugih vzgajališč in bi imel biti Francozom to, kar je Angležem sloveči Eton. Mož, ki bi zasnoval tako podjetje, moral bi imeti seveda nevsakdanje zmožnosti; pred vsem pa bi imel biti na vse strani neodvisen, prav tako kakor Anglež Tomaž Arnold, ki je okoli leta 1830. dobil v roke vodstvo imenitnega kolegija v mestecu Rugby in se neustrašeno lotil takrat zelo potrebne preuredbe angleške javne vzgoje. Arnold je delal po svoji glavi, brez ozira na že obstoječe naprave in ne da bi se z ravnatelji drugih kolegijev dogovarjal glede skupnega načrta pri nameravanih izpremembah in popravah. Smeli reformator se je imel seveda mnogo boriti, vendar se mu je posrečilo, da je naposled pridobil svojim nazorom veljavo ter preuredil Rugby po svojih mislih, nadejaje se, da prepriča javno mnenje z uspehi, katerih je s samozavestjo pričakoval od svojega vzgajališča. In res se ni zmotil. Njegov kolegij v Rugbyju je zaslovel kmalu po celem kraljestvu, in drugi zavodi so se morali uravnati po njem ter sprejeti Arnoldove osnove. Na Francoskem bi se imel torej, kakor se predlaga, tudi ustanoviti tak vzoren, neodvisen zavod po načelu prostega tekmovanja; uspeh bi govoril, in druga vzgajališča bi bila kmalu prisiljena k posnemanju. Rekel bi, da se predlaga nekak »lycée libre«, nekaj podobnega kakor je »théâtre libre«, »freie Bühne« v gledališki umetnosti, ako je dovoljena ta primera. — Nasvet je sicer pameten, meni Coubertin, toda neizvedljiv, ker so današnje šolske razmere na Francoskem drugačne, nego so bile v začetku preteklega stoletja na Angleškem. Da bi bilo, kakor takrat na Angleškem, tako sedaj na Francoskem sedem ali osem velikih, skoraj enako imenitnih, med seboj pa neodvisnih kolegijev; da bi, kakor svoje dni na Angleškem, tako danes na Francoskem narod kazal svojo nevoljo zaradi slabih uspehov v teh šolah, vendar pa jih dalje trpel, kakršne so, češ, da se ne da pomagati; nastopil bi pa drugi Arnold,

mož nenavadnih zmožnosti in jeklene sile, in bi se lotil orjaške naloge, da temeljito in bistveno prenovi vzgojevalni sistem ter ustanovi po svojem prepričanju nov zavod ali pa, kakor Arnold, pre naredi že obstoječega, in ta zavod bi vsled svojih uspehov kmalu potegnil vse druge za sabo; potem bi prišlo seveda drugo življenje v francoske šole, in vzgoja bi nastopila pravo pot. Toda tako podjetje, pravi Coubertin, bi imelo opravka s tolikimi notranjimi in zunanjimi težavami, da bi se ne dalo uresničiti. Šolsko polje na Francoskem sta posedli že davno dve nasprotni armadi, med kateri ma ni prostora za neodvisno četo. Te dve armadi (l' Université) in redovniška (osobito jezuitska) sta močni ne le po številu svojih bojnih trum in vsled tesne zveze, ki je med njunimi krdeli, ampak še bolj vsled dobrega gmotnega stanja. L'Université dobiva od države obilno podporo; država deli ustanove učencem in daje pokojnine učiteljem; država zida nova poslopja in popravlja stara. Redovi sicer ne uživajo teh državnih dobrot, toda njihovo učno in nadzorovalno osebje ne stane mnogo, ker redovniki ne dobivajo plač od svojih kongregacij, ampak samo, kar potrebujejo za svoje skromno življenje. Kako bi se držalo proti temu dobro podprtima tekmečema zasebno podjetje brez zelo trdne gmotne podstave? Treba bi bilo prostranega stavbišča za veliko poslopje, zraven pa še mnogo sveta za torišča in igrišča; pridobiti bi se morali najboljši profesorji in v gmotnem oziru dobro pre-skrbeti; zavod bi bilo vzdržavati v popolni neodvisnosti najmanj petindvajset let; dohodke, kateri bi prihajali od plačujočih gojencev, bi bilo porabiti deloma za potrebno razglaševanje, brez katerega bi v začetku ne moglo biti tako zasebno podjetje, deloma tudi za ustanove siromašnim učencem, brez katerih bi dobil zavod aristokratski značaj, kar bi ga kmalu pogubilo. Na tako ustanovitev se je že mislilo pred desetimi leti; določen je bil že prostor bodočemu zavodu, in mnogo se je govorilo in premišljevalo o pravih name-ravane naprave. Toda ko so možje napravili proračun, so se pre-strašili, kajti pokazalo se je, da bi bilo treba najmanj deset milijonov frankov za podjetje, katero bi imelo zmagati nad posvetno in du-hovsko šolsko rutino. Teh deset milijonov pa dosedaj še ni nabranih, pravi Coubertin, zato bi bil vsak poskus nepremišljen in celo škodljiv, ker bi brez dvoma izpodletel in samo povišal nasprotnikovo samo-zavest. Za zlobno kritiko, ki bi pograbila najmanjšo napako, bi bilo že poskrbljeno. Akopram se dobe v obeh nasprotnih taborih tudi razumnejši možje, ki obžalujejo in obsojajo sedanje šolske razmere, vendar bi bilo naivno, pričakovati, da bodo Université in kongre-

gacije dobrohotno ali vsaj nepristransko zasledovale bojevite poskuse, namerjene proti njihovi metodi, katera ustreza vladoželjnosti svojih spoznavalcev in jim zagotavlja mogočen vpliv. Dalje je tudi dvomljivo, da bi imel zavod v začetku dovolj gojencev. Sicer bi se smelo računati na nekaj stotin rodbin, katere bi hotele svojim sinovom privoščiti boljšo vzgojo in bi imele potrebna sredstva. Ali to bi bilo premalo za velik, vzgleden zavod, kjer bi se ne smelo sprejemati vse vprek. Elitna vzgoja zahteva, da se izključujejo gojenci ne samo zaradi pregreh, ampak tudi s preventivnim namenom, in da se odklanjajo bolehnih, na živcih pokvarjenih in izprijenih učenci. Naposled ima Coubertin še ta pomislek, da bi bilo pri uredbi vzornega zavoda težko ogniti se hlapčevskemu posnemanju tujih, osobito angleških naprav. Prenaredbe bi imele biti zasnovane sicer tudi na podlagi tujih izkušenj, vendar pa v narodnem duhu. Gledati bi se moralo, da se to delo ne da v roke puhloglavcem, katerim so podrobnosti in oblike bolj pri srcu nego bistvo in kateri prenašajo čez mejo malenkosti namesto velikih idej in načel.

Nekateri vzgojeslovci dolže notranjo šolo, da je kriva mnogo zlega, in priporočajo eksternat. (Na francoskih in angleških srednjih šolah je sploh internat v navadi). O tem vprašanju sodi Coubertin blizu tako-le: Očetje in matere, vprašajte se najprej, ali ste zmožni izpolnjevati dolžnosti, katerih licejski učitelj ne zna ali pa ne more izpolnjevati. Ako mislite, da ste, ne odlašajte, vzemite svoje sinove domov in izkušajte sami napraviti iz njih može! Toda skrbi me, da nimate sposobnosti za to opravilo. Vi sami ste stvor tistega krutega vzgojevanja, katero uživajo sedaj vaši sinovi, kajti na Francoskem, kjer se sicer vse izpreminja tako hitro, je vendar šola večno neizpremenljiva, bolj kot kasarna, bolj kot samostan. Življenje vas je sicer predelalo in popravilo, in za to je bilo treba mnogo dragega časa in potrate vaših najboljših sil. Toda v vašem značaju je ostalo nekaj neizbrisljivega: kakor vaši roditelji in učitelji, kakor učitelji vaših sinov, tako tudi vi ne razločujete dobrega srca od mehkega in močne roke od surove. Redkokdaj pokažete krepko voljo brez brutalnosti in skoraj nikoli dobrote brez mehкости. Zato prav malo zaupam vašim vzgojevalskim sposobnostim. Pri vzgojevanju je treba prave dobrosrčnosti, ki se ne izprevrača v mehкость. V domači hiši je vendar največ dobrosrčnosti. Ako imate iskreno voljo, ravnali boste ljubeznivo z otroki in jih osrečili, ne da bi jih pomehkužili. V tem pogledu bi bil eksternat toplo priporočiti. Ali v današnjih nemirnih časih ne zadostuje tiha sreča, treba je moči — mirne, preišljene,

samosvestne moči. Te pa ne morete vcepiti, ker je sami nimate. Znaki moči so: mera v besedi, ravnotežje v razsojevanju, oblast nad seboj. Naša vzgoja pa ne razvija teh lastnosti, ampak jih zatira. Ako premislimo, kako silno se je povzdignilo anglosasko pleme, in da tiči vsa skrivnost tega napredka v šolski preosnovi izza prvih let Viktorijine vlade, dolžiti moramo svoje dosedanje vzgajanje, da se nam ovija okoli nog in nas zadržuje v napredovanju. Čuditi se je, da sploh moremo hoditi s to nerodno pripravo. Pomičemo se sicer dalje, toda počasi in težavno; zaostali smo na vseh poljih, kjer ne zadostuje samo vedeti in razumeti, ampak je treba hoteti in delati. Mi ugibljemo o malenkostih in si domišljamo, da bi storili Bog ve kaj imenitnega, ako bi skrčili pouk o grščini in latinščini, pouk v matematiki pa razširili. Etonski učenci pa si osvajajo celi svet, dasi imajo glave napolnjene s klasicizmom, v matematičnih formulah pa so nevedni, in dasi znajo celo kovati grške verze, trigonometrijske naloge pa jim delajo težave. To vendar dokazuje, da njihova inicijativa ni trpela v ozki dotiki s humanizmom, in da se je njihova volja razvijala in razvila neodvisno od spomina in razuma. V naših vzgajališčih bude in negujejo spomin in razum mladini, z značajem pa delajo narobe, tlačijo in duše ga z nespametnim in pogosto krivičnim strahovanjem. Eksternat bi rešil mladeniča tega trinoštva, ki ga kazi in mu slabi odločnost in močatost -- in to bi bilo že nekaj.

Toda eksternat tudi ne bi bil splošno zdravilo za slabosti francoskega liceja. Časi so se izpremenili. V prejšnjih dobah, pravi Coubertin, se je mogel značaj mladega Francoza razvijati sam. Takrat ni bilo treba posebnih naporov, ker so bili drugi narodi daleč za Francozi; treba je bilo samo zdravih tradicij, dobrih zgledov in nardarjenosti, in tega je bilo v obilni meri. Dandanes je drugače.

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

Spomen - cvieće iz hrvatskih i slovenskih dubrava. U vienac savila »Matica Hrvatska«. Sa slikom biskupa J. J. Strossmayera, 29 slika u slogu i 18 umjetničkih priloga. Zagreb 1900. Izdanje »Matice Hrvatske«, lex 8°. 658 str.

V nizu knjig, ki jih je »Matica Hrvatska« poklonila svojim članom za l. 1900., je brez sumnje najlepša in najimenitnejša ona, katere naslov smo navedli in ki je posvečena »Narodnemu dobrotvoru biskupu Josipu Jurju Strossmayeru u spomen petdesetgodišnjice njegova biskupovanja.«

Preosnova srednjih šol na Francoskem.

Spisal Fr. Svetič.

(Konec.)

Mogočna soseda Francozom ne dasta spati. Angleži in Nemci so dosegli v 19. stoletju nepričakovanih uspehov. Angleži se drže načela, da se mora značaj in osebnost razvijati z metodičnim vežbanjem v duhu svobode; pri Nemcih pa se vzgaja mladina poprej po Likurgovih in Bonapartovih nego po Platonovih in Arnoldovih načelih. Kateri način je boljši, ali oni, ki prigovarja posamezniku riniti se v prvo vrsto, ali ta, ki mu veleva pohlevno umakniti se pred celoto? Individualizem ali kolektivizem? Ali se da sploh dokazati, da ima ta metoda brezpogojno in večno prednost nad ono ali pa ona nad to? Katere se je držati, odločajo okoliščine in starost (narodova). Narodu, ki se še ni zedinil in šele zbira svoje moči, gotovo najbolje služi vojaška vzgoja s svojo disciplino in svojim brezpogojno veljavnim pravilnikom. Narod pa, ki je že stoletja notranje in zunanje zedinjen, mora se otresti dušeče centralizacije, ako ne mara odreveneti in ohrometi. Katera vzgoja se prilega francoskemu ljudstvu? Brez dvoma individualna, ki osvoboduje družbo s tem, da osvoboduje posameznika, in osamosvojuje državo s tem, da osamosvojuje državljana. Slepa pokorščina pripravlja vojaka za poveljništvo, ne pa državljana za uživanje in pravo rabo svobode. Preosnova francoske šole bi se imela torej na vsak način izvesti v znamenju svobode. Večno nadležno strazhenje in gojenca plašeče strahovanje bi se imelo zrahljati. Učencem naj se dovoli, da se po svoje združujejo ter si sami urejajo in vodijo svoje igre. Pri le-teh bi mogla disciplina pač najpreje odnehati; tem izdatnejša bi bila potem pri učenju. Toda desetletna izkušnja, pravi Coubertin, nas je poučila, da ne kaže niti pri igrah rahljati discipline, dokler je le-ta nekak težek pritisk, o katerem se ne ve pravzaprav, odkod prihaja, katerega pa na licejih v enaki meri čutita učitelj in učenec. Povsod v našem vzgajalnem sestavu gospoduje despotizem, ne da bi se mogel najti njegov izvir. Vsak se skriva za predstojnika, najvišji na hierarhijski lestvi pa se sklicuje na neke dogme in postave, katerih se drži, kakor da prihajajo z gore Sinaja. Kako se bode mladina pripravljala za svobodno življenje, ako je v rokah nesvo-

bodnih učiteljev; in na drugi strani, kako bi bili učitelji svobodni pod odvisnim načelnikom, ki nima niti veljave niti stalnosti? In v takem položaju je licejski ravnatelj in upravitelj. Zakaj bi ravnatelj ne mogel samostojno voditi liceja, licejcev in njihovih iger? Vsaj se mu ne da prilike, da bi se izkazal, koliko premore, ako bi delal po svoji glavi in svoji vesti. Marsikateri ravnatelj je poskusil nastopiti samostojneje in položiti temelj svobodnejšim pravilom. Šolska oblast ga je očitno sicer hvalila, skrivaj pa mu metala polena pred noge in mu nagajala. Samovlada je prvi in neobhodni pogoj zdravi in trajni licejski preosnovi. V redovniških kolegijih samovlada seveda ni mogoča, ker je predstojnik poverjenik nad njim stoječe oblasti in zastopnik trdno ustanovljenega in nepremičnega nauka. Zmote in blodnje so napravile tudi iz posvetnega šolstva nekak red z lastnimi obljubami, vajami, obredi in dušno sužnostjo. Čas je, da se naposled zavedo odločnejši in razumnejši možje med učiteljstvom; čas je, da se šolniku vrne moška dostojnost, da se oprosti ponižujočega vohunstva in otročjega strahovanja. Kdo bode verjel, da ve ravnatelj manj o svojem liceju nego nadzornik, ki presoja učitelje samo po kvalifikacijah, učencev pa ne pozna niti po imenu? »Dajte liceju samoupravo, ravnatelju pa odgovornost!« — s to zahtevo sklepa Coubertin svoj članek o »nujni preosnovi«. Vodilni motiv Coubertinove razprave je torej zahteva samostojnosti in svobode za srednjo šolo, ako se hoče iz nje napraviti to, kar bi imela biti: vzgojevalnica krepkih značajev. Ako se tej zahtevi ustreže, potem šele bode šola kvas v narodnem življenju, kvas, ki bode dvignil delavnost in podjetnost ter napel dušne in gmotne sile narodove. Ves sistem je korenito in bistveno premeniti; kdor govori samo o prenapredbi učnih načrtov, ta ne razume smotra licejske vzgoje. —

Tudi mi nismo več zadovoljni s svojo zastarelo gimnazijo in čutimo potrebo umestnih prememb, dasi je naša gimnazija menda nekaj boljša nego francoski licej. Ali mi vedno le pobiramo stopinje za Nemci; dokler se na Nemškem kaj ne izpremeni, nosili bomo tudi mi staro, obnošeno suktnjo. Naša gimnazija ima biti, kakor se rado naglašja, »izobraževališče«, »Bildungsanstalt«; vzgojevanja po angleškem zgledu ali v Coubertinovem zmislu, to je metodičnega razvijanja in vežbanja značajev si ne nalaga. Ali je kos svoji nalogi vsaj kot izobraževališče? Ali je vobče mladi človek po dovršeni gimnaziji na ravnem potu do resnične, vsestranske omike, kakršne je dandanes treba razumništvu, ki ima napredek naroda in domovine

v rokah? Od gimnazije se sicer ne zahteva, da bi pošiljala že dovršene omikance med svet. Vesoljna izobraženost se pridobiva šele v zrelejših letih, na visoki šoli in še več v življenju med svetom. Vendar pa se na visoki šoli marsikdo utesni v svojo stroko in pozneje v življenju omeji v svoj poklic ter ne stori ničesar več za svojo splošno omiko, ako ga življenja val baš ne zanese v bister milieu, kjer se mu odpro oči. Mož si morda potem očita, da je v mladih letih mnogo zamudil, kar bi mu bilo že takrat razbistrilo nazore in razširilo obzorje. Gimnazija bi mu bila morala pomagati in mu podati ključ do višje omike. Pri sedanji uredbi pa izpolnjuje gimnazija to svojo nalogo v nezadostni meri. Dasi učni načrt mnogo nalaga in se toži celo o preoblaganju, vendar je uspeh skromen glede tega, kar si mladi človek z gimnazije s sabo vzame v življenje, ko je dobil zrelostno izpričevalo v roke. Dolgo pot ima še do občne omike, ako jo sploh najde. Izmed slovstev modernih narodov n. pr. pozna samo eno ali kvečjemu dvoje, ako pripada »manj vrednemu« ljudstvu. Slovstvena dela drugih narodov, in sicer proizvode svetovne slave, ve samo po imenu; čital jih morda ne bode nikoli. V zgodovini pozna od starega veka naprej skoraj samo nemško in avstrijsko, o drugih ljudstvih ve zgolj nekaj suhih podatkov. Najnovejša zgodovina se je svoje dni izpraševala, ako je šlo proti koncu šolskega leta trdo za čas. In vendar je novejša zgodovina bolj poučljiva za razumevanje in presojanje današnjih razmer in za učenca tudi bolj zanimiva nego n. pr. samnitske vojske ali pa posestni boji med Karlom V. in Francem I. Tolstoj celo meni, da bi se dala zgodovina nekako »nazaj« ali »narobe« učiti, in da bi se imelo začeti z najnovejšimi dogodki; dasi se ta misel morda zavrača kot čudaška, vendar ima nekaj jedra v sebi. Obžalovati je, da se kulturna zgodovina in narodopisje obdelujeta tako površno. Iz ustavoznanstva in upravoznanstva in sploh o javnih napravah se izve na gimnaziji prav malo, ne dosti več nego v ljudski šoli, iz narodnega gospodarstva pa prav ničesar. Želeti bi bilo, da bi se zraven pesništva tudi o drugih umetnostih učencu kaj več povedalo na gimnaziji, govori pa se o njih samo mimogrede, in odmenjeni so jim le skromni dodatki v učnih knjigah. Berilo v starih jezikih je deloma suhoparno in dolgočasno; lahko bi bilo bolje izbrano, da bi podajalo živejše slike iz starodavnosti, iz grškega in rimskega javnega in zasebnega življenja, o katerem dobiva učenec iz svojih »epitom« dosedaj precej medle pojme. Včasi se kaka tvarina čita samo v ta namen, da se učenec uri v slovnici. To je vendar zloraba staroklasičnega berila!

Ako bi se hotelo ustreči navedenim in drugim izobraževalnim potrebam, moral bi se učni načrt seveda tako razumno prenarediti, da bi ne bilo treba pomnožiti šolskih ur, in da bi se ne preoblagali ni učenci ni učitelji. In to bi se dalo pač doseči, mislim, ako bi vzeli pametni možje stvar v roke. Razume se, da bi se iz eventualno uvedenih novih predmetov ne smelo zahtevati preveč, vendar pa toliko, da bi mladenič po dovršeni gimnaziji ne taval po temi, ampak jasno vedel, česa mu je treba, ako hoče pridobiti širši pregled človeških razmer. Ako bi se že gimnazijski mladini odpiral pogled v svet, sem preverjen, da bi se marsikje kmalu prerodila zastala družba, in da bi na odličnih mestih ne bilo več toliko mož, katere je pri natančnem motrenju težko imenovati omikane, čeprav so častno dovršili vse šole. Pač bi bilo potem tudi občevanje v družbi prijetnejše in bi ne bilo toliko zabavljanja, prepiranja in žaljenja, provzročena s tem, da so si pasamezniki vsled nezadostne izobrazbe drug drugemu zoprni in vsled ozkega obzorja navzkriž. In manj bi bilo tistih učenih filistrov, ki sicer marljivo obdelujejo svojo »stroko« v šoli, v uradu in doma, potem pa se ne zanimajo za nič drugega več, ne za slovstvo, ne za gledališče, ne za glasbo, ne za upodabljaljočo umetnost, ne za politiko, ne za potovanje, da, niti za vedo vobče! Mož se mora seveda najpreje brigati za svoj poklic in svojo rodbino, in to mu daje dovolj opravka in skrbi. Vendar si menda lahko vsak prihrani nekaj časa za to, kar je njemu samemu v blažje razvedrilo in kar mu lepša življenje, hkratu pa mu daje tudi sposobnost in priliko, da kaj stori za bližnjega, za narod in za dom. Nam Slovencem bi bilo še posebno želeli več resnično izobraženega razumništva, katero bi umelo in hotelo povzdigniti narodov duševni in gmotni niveau. Naša huda narodna beda bi se pač zmanjšala, narod bi se prebudil iz svoje zaspanosti, ako bi imeli več delavcev na polju narodnega napredka in vsestransko izobraženih zastopnikov in voditeljev, kakršnih imajo druga ljudstva v obilnosti.

II.

Ko smo se seznanili s Coubertinovimi nazori o preosnovi licejev, nam je baš dobrodošel v poznejši številki istega časopisa drug članek, ki v splošnih potezah kratko poroča o načrtih francoskega naučnega ministra in o predlogih višjega šolskega sveta, sestavljenih na podlagi zborničnih poizvedb glede nameravanih prenaredb v francoskem srednjem šolstvu.

Ministrovi načrti začenjajo s predlogom, da bi se imenovala posebna komisija, ki bi imela z ozirom na zdravstvene zahteve izboljšati upravo na licejih in življenje gojencev na teh zavodih. Ker je pričakovati, da se bode od zdravniške strani preveč tožilo o preoblaganju učencev, bodo v komisiji imeli besedo tudi profesorji, da bodo vzdržali potrebno ravnotežje. V denarnem vprašanju pritrjuje minister načelniku zbornične komisije, kateri želi, da bi država bolj in bolj prevzemala gmotne skrbi za srednje šole in ne mirovala poprej, dokler pouk ne bode brezplačen. Minister predlaga, da bi smel predstojnik vsakega zavoda v gotovih mejah in z ozirom na posebne razmere zniževati šolnino. Življenje v notranjih šolah ima se kolikor moči približevati rodbinskemu življenju. Razvijanje telesnih moči bi se imelo negovati v isti meri kakor vzgoja dušnih sil po atenskem zgledu. Z borjenjem in jahanjem bi si imela mladina krepiti živce in mišice. Da bi imenitnejši zavodi v velikih mestih ne bili prenapolnjeni, ustanoviti bi bilo po celi deželi več manjših licejev, in razredi bi se imeli podvojiti v onih, kjer bi bilo preveč učencev.

Licejske ravnatelje — upravitelje bi bilo treba povzdigniti v njihovi veljavi in glede gmotnega položaja. Zahtevalo se bode od njih, da si pridobe naslov »agrégé« (pomožni ali izredni profesor na akademiji) in da se izkažejo z odličnim službovanjem kot profesorji. Ravnatelj bi imel oblast ne le v pisarni, ampak tudi v učilnicah in na igrišču, določeval bi sam notranja pravila in imenoval nekatere uslužbenke. Dalje bi bilo skrbeti pri ravnateljih in sploh pri učiteljih za večjo stalnost na njihovih mestih; premestitve med šolskim letom bi se imele opustiti. — Zastran nadzorništva predlaga minister, da bi se imenovali še najmanj štirje novi nadzorniki, in da bi se vsakemu odmerilo osemdeset dni nadzorovalne službe. Vsak zavod bi moral biti pregledan vsaj enkrat na leto glede učencev, glede uredbe razredov in pouka, dalje glede notranje uprave licejev in kolegijev; čas nadzorovanja ne bi smel biti naprej znan. Razen tega bi imela biti še stalna nadzorstva v vsaki pokrajini posebej za vse tri vrste srednješolskega pouka (klasičnega, modernega in matematičnega).

Glede pripravljanja za učiteljski stan in pridobitve učiteljske sposobnosti za licej pravi minister, da se ima najprej zahtevati vzgojevalcev, in da bi profesorji imeli biti izprašani tudi iz zdravoznanstva in vzgojeslovja. Učiteljeva prva dolžnost bodi, razvijati pri gojencu dušne in npravne kreposti, vcepljati mu čut za pravico in svobodo, buditi mu samozavest, močatost in voljo, sploh

pripravljati ga za dobrega državljana, zdravega in poštenega moža in rodoljuba. Več se je ozirati na kakovost nego na kolikost učenčevega znanja, bolj negovati je razum nego spomin. Razlaganje tekstov, čitanje, pripovedovanje, kratki pogovori o snoveh učnih predmetov bi imeli učenca navajati k samostojnemu premišljevanju in razsojevanju brez pomoči šolske knjige.

Drugi del ministrovih predlogov se nanaša na preosnovo licejskih učnih načrtov in bakalaureata (nekakega zrelostnega izpita po dovršenem liceju na visoki šoli). Minister želi najpreje večje priprostosti v učnih načrtih in da bi se le-ti bolj prilegali zunanjim in notranjim posebnostim ter bodočemu poklicu gojenčevega in da bi se ozirali na potrebe posameznih pokrajin. V klasičnih jezikih je poučevati vedno le s pogledom na splošno omiko; ogibati se je prevelike učenosti, ki se na srednje šole včasih zanaša z visokih šol. Minister je zagovornik humanizma in se zavzema za grščino topleje nego zbornična komisija ter priporoča celo pomnoženje grških ur v gornjih razredih. Ker se tudi najboljši pouk ne more obnesti pri učencu, ako mu mrzi, ali pa ako presega njegove sposobnosti, zahteva minister, da bi se pametno izbiralo pri sprejemnih ali prehodnih izpitih (examens de passage). Učni načrti v spodnjih oddelkih bi imeli biti tako sestavljeni, da bi učenec ne bil vezan na prvotno razvrstitev, ampak da bi mogel z ozirom na svoje sposobnosti in nesposobnosti, katere bi potrdili učitelji, prestopiti iz ene skupine v drugo, ne da bi izgubil dobrote popreje dobljenega znanja. V tem zmislu predlaga tudi poizvedovalna komisija, da bi se ustanovili popolnilni tečaji za grščino in latinščino, kateri bi učencem moderne skupine odprli pristop k višjemu pouku v klasičnih jezikih. Poučevanje v živih jezikih pa bi si ne imelo staviti za smoter literarne omike in bi ne smelo kot novi humanizem tekmovati s starim, ampak ustrezati bi moralo samo gospodarskim potrebam domovine in pripravljati za trgovske, obrtne, zemljedelske in naselbinske poklice. Končni uspeh modernega pouka se mora pokazati v tem, da je dobil učenec dotični jezik popolnoma v svojo oblast; drugače bi bilo jasno, da se učenje ni posrečilo. Zastran bakalaureata priporoča minister nekaj preuredb v ta namen, da bi bil izid pri izpitih kolikor moči malo odvisen od sreče ali, kakor pravijo Francozje, da bi ne odločevala »aléa« (kocka). Minister želi, da bi se pri teh izpitih bolj izkušal razum nego spomin in doslovno znanje; da bi v izpraševalnem zboru sedeli tudi srednješolski profesorji; da bi se dajale naloge iz tekstov, ki niso predpisani v učnem načrtu, da bi se pri

izpitih, kolikor se da, doseglo enako merilo, in da bi se v ta namen ustanovilo splošno nadzorovanje po vseh akademijah.

Stalni odbor višjega šolskega sveta odgovarja na ministrove načrte s štirimi predlogi, in sicer: glede razsodniškega opravila pri izpitih bakalaureatskih; glede učnega načrta za klasični pouk in predpisov za klasični bakalaureat; glede poučevanja v modernih jezikih in pravil za moderni bakalaureat; in naposled še glede nekaterih poprav v učnem redu za stare in za žive jezike. — Bakalaureat je prestal mnogo ostrih obsodb in ostal je pri življenju vkljub ljutim napadom. Kdor na vse strani premisli, bode priznal, da njegov pomen v šolskem in družabnem pogledu vendar presega nepravilike; večina učiteljev zatrjuje, da bi pri učencih brez te izpodbude težko dosegli potrebno marljivost. Z ozirom na dotične ministrove načrte predlaga tedaj višji šolski svet, da bi se v izpraševalni zbor k bakalaureatskim izpitom pošiljali tudi srednješolski profesorji, ker le-ti bolje poznajo poprečno vednost licejcev in ne bodo stavili prenatučnih strokovnjaških vprašanj, vendar pa se bodo kot »agrégés« in doktorji natančno potegovali za vedo samo na sebi. Izpraševali bi samo iz svojih predmetov kakor visokošolski profesorji, ki bodo komisijam predsedovali kot pooblaščen zastopniki gole vede in kot stražniki pri vходу, kateri se odpira mladini z bakalaureatom. Nepristranost takih mešanih komisij bode s tem zagotovljena, da srednješolski člani ne bodo izpraševali svojih lastnih učencev. Zavrnitve kandidatov bode sklepala cela komisija, ne posamezen izpraševalec. Nalog in vprašanj, ki zahtevajo podrobno znanje v učnem načrtu predpisanih tekstov, se ne bode smelo dajati. Kandidat bode moral n. pr. znati razpravljati o pripovedni pesmi, narodni ali umetni, sploh, o krasotah ilijadnih ali eneidnih vobče, ne pa o podrobnostih in posameznih epizodah, kakor je n. pr. »hoja v spodnji svet« v obeh pesmih, ali pa, kako sta se zopet spoznala Odisej in Ponelopa, kako je Enej zapustil Didono i. t. d. Da bi se dosegla enaka mera pri vseh bakalaureatskih izpitih, imel bi minister pravico, določiti iste naloge za več akademij ali pa tudi za vse akademije skupaj. Višji šolski svet priporoča dalje, da bi dajali v gornjih razredih na prosto izbiranje grščino, žive jezike in začetne znanosti za matematiko; po dovršenem tretjem razredu bi se odločil učenec za eno teh treh skupin, za katero bi imel največ zmožnosti in veselja; v dotedanjih skupnih predmetih pa bi seveda nadaljeval. Poučevanje v živih jezikih bi imelo biti tako urejeno, da bi se dalo, ako treba, združiti s poučevanjem v starih jezikih. Moderni pouk bi bil razde-

ljen v dva tečaja; prvi bi obsegal štiri leta in bi imel obče izobraževalen in zajedno praktičen smoter; učni načrt bi se ravnal po krajevnih potrebah in posebnostih dotičnega zavoda; drugi tečaj pa bi bil dveleten in bi se ustanovil le v glavnih zavodih in z ozirom na dokazane potrebe, učna snov bi se odmerila glede na porabo pri obrtih in krajevnih službah in pri tem bi se vpoštevali podatki pokrajinskih, občinskih in trgovskih zbornic, upravnih uradov i. dr. Medsebojna pristopnost (*perméabilité*) učnih skupin bi bila tako ustanovljena, da bi smeli prvič učenci drugega tečaja modernega tudi slediti pripravljalnemu pouku za matematiko, in drugič da bi učenci, kateri so dovršili moderni razred, ki je enakoveljaven z »retoriko«, imeli tudi pristop v »filozofijo«.

Stalni odbor šolskega sveta opominja naposled vobče, da imajo biti preuredbe in poprave zasnovane v duhu večje priprostosti in novodobnega napredka. Predebele in prenatane grške in latinske slovnice, katere je grajal že stari Fénelon, naj bi se umaknile krajšim in jasnejšim, katere bi obsegale večinoma zgolj pregibalne zglede (paradigmata) in samo najpotrebnejša pravila. Okrajšati bi bilo dalje jezikovo in slovstveno zgodovino, tudi zgodovino v ožjem pomenu. Dosedanji modroslovski pouk naj bi se še bolj omejil, zato pa bi se imel več ozirati na potrebe današnjega časa in negovati osobito praktično moralno; posebno naj bi še deloval proti alkoholizmu in na podlagi politične ekonomije in naravoslovja svaril pred fizičnimi, moralnimi in socijalnimi nevarnostmi pijančevanja.

Kakor je spoznati iz teh kratkih, suhih črtic o nameravanih preuredbah na francoskih licejih in kolegijih, naučili so se Francozje v šolskih stvareh marsičesa od svojih sosedov in tekmecev in si hočejo v prid obrniti tuje izkušnje. Sicer je pa tudi nekaj izvirnih osnov, s katerimi mislijo Francozje prvi poskusiti srečo. Ako se jim obneso, potem bode vrsta na sosedih, da posnemajo.

